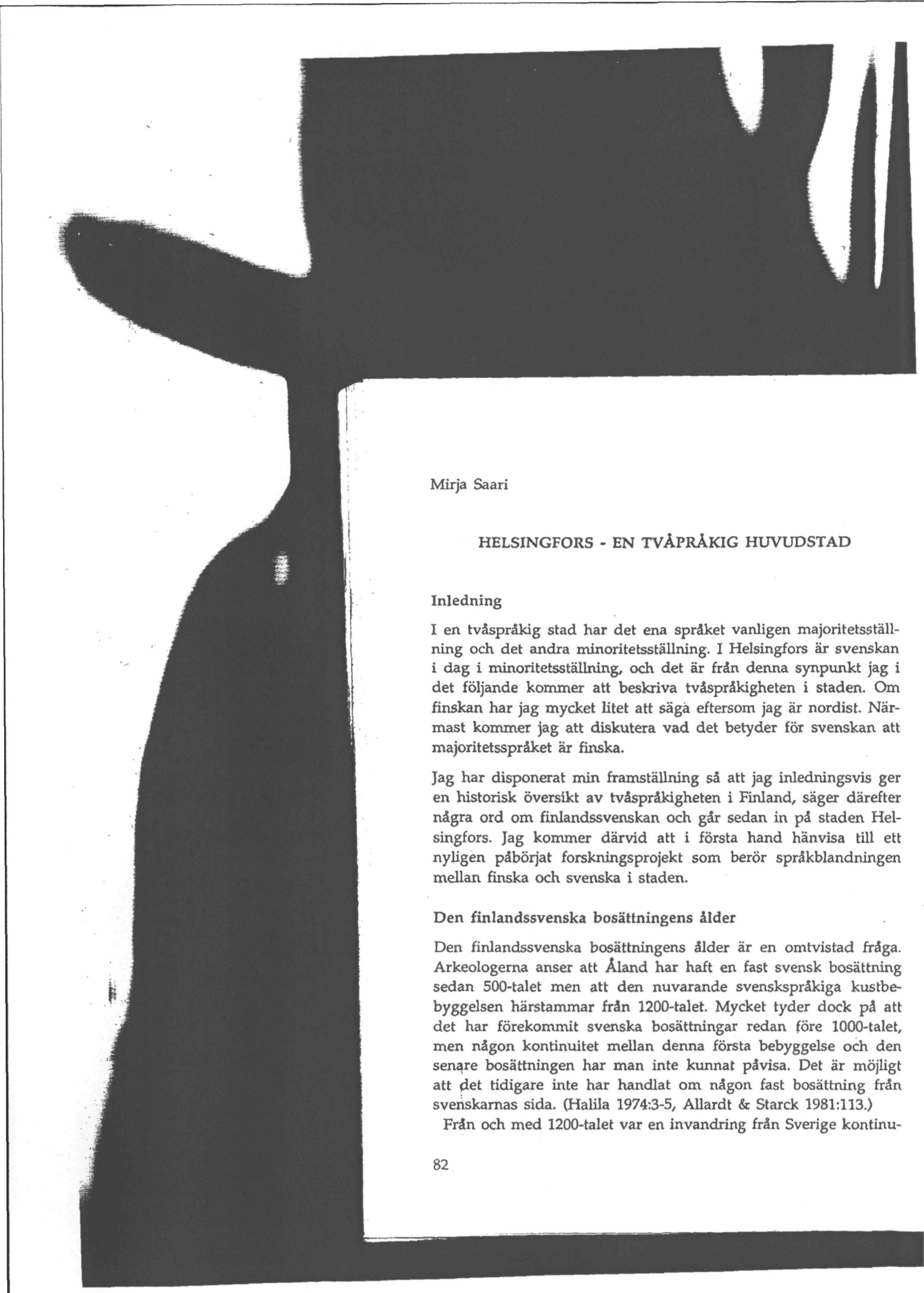

Mirja Saari

HELSINGFORS - EN TVÅPRÅKIG HUVUDSTAD

Inledning

I en tvåspråkig stad har det ena språket vanligen majoritetsställning och det andra minoritetsställning. I Helsingfors är svenskan i dag i minoritetsställning, och det är från denna synpunkt jag i det följande kommer att beskriva tvåspråkigheten i staden. Om finskan har jag mycket litet att säga eftersom jag är nordist. Närmast kommer jag att diskutera vad det betyder för svenskan att majoritetsspråket är finska.

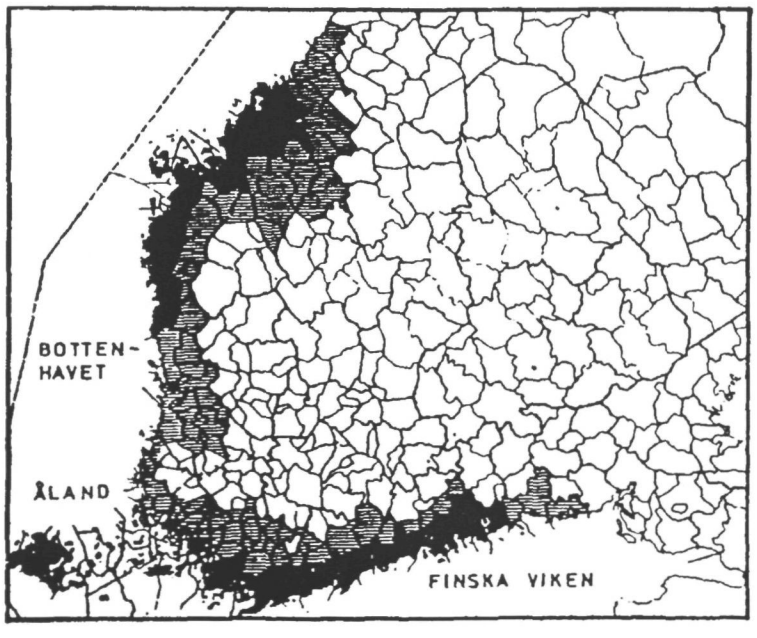
Jag har disponerat min framställning så att jag inledningsvis ger en historisk översikt av tvåspråkigheten i Finland, säger därefter några ord om finlandssvenskan och går sedan in på staden Helsingfors. Jag kommer därvid att i första hand hänvisa till ett nyligen påbörjat forskningsprojekt som berör språkblandningen mellan finska och svenska i staden.

Den finlandssvenska bosättningens ålder

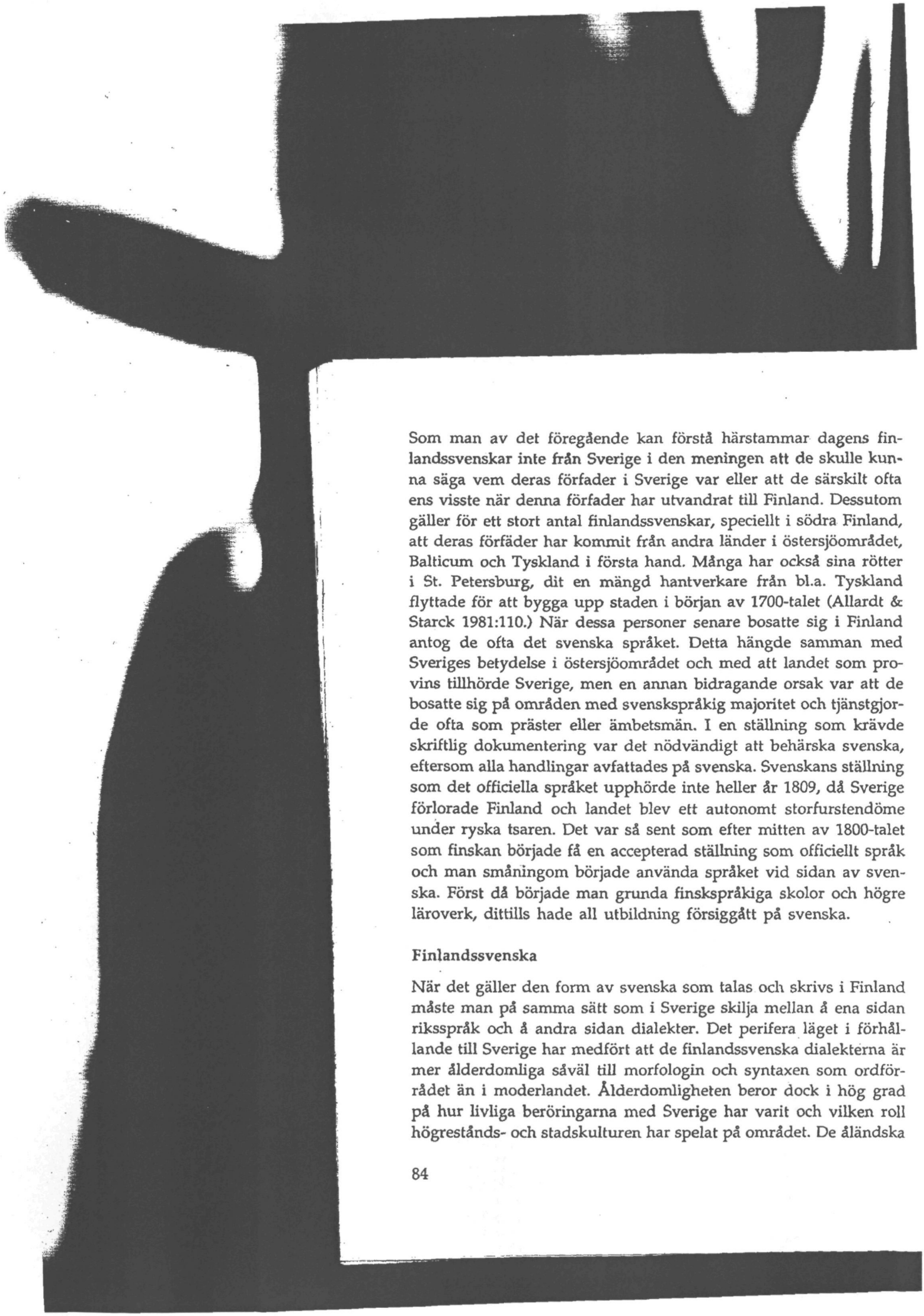
Den finlandssvenska bosättningens ålder är en omtvistad fråga. Arkeologerna anser att Åland har haft en fast svensk bosättning sedan 500-talet men att den nuvarande svenskspråkiga kustbebyggelsen härstammar från 1200-talet. Mycket tyder dock på att det har förekommit svenska bosättningar redan före 1000-talet, men någon kontinuitet mellan denna första bebyggelse och den senare bosättningen har man inte kunnat påvisa. Det är möjligt att det tidigare inte har handlat om någon fast bosättning från svenskarnas sida. (Halila 1974:3-5, Allardt & Starck 1981:113.)

Från och med 1200-talet var en invandring från Sverige kontinu-

erlig i ca 500 år, dvs. fram till mitten av 1700-talet. Finland betraktades som östlandet och en del av Sverige, varför en emigration för bl.a. hantverkare, köpmän och ämbetsmän var naturlig. På språkliga grunder har man kunnat fastställa att kolonisatörerna i synnerhet under medeltiden kom från hela Östsverige (Ahlbäck 1971:5). Kolonisationen riktade sig till de finländska kusttrakterna, och hela kustremsan från österbotten till östra Nyland fick under medeltiden en svenskspråkig befolkning. Bifogade karta som är hämtad från Allardt & Starck (1981:116) visar att den svenska bosättningen sträckte sig tidigare längre in i landet och utöver hela kusten, medan det i dag finns en lucka mellan Österbotten och Åboland. Inte heller i öster sträcker sig bosättningen lika långt som förut. Åland med den kringliggande skärgården har alltid varit helt svenskspråkigt.

Den svenskspråkiga bosättningen i Finland år 1910 och tidigare.

Som man av det föregående kan förstå härstammar dagens finlandssvenskar inte från Sverige i den meningen att de skulle kunna säga vem deras förfader i Sverige var eller att de särskilt ofta ens visste när denna förfader har utvandrat till Finland. Dessutom gäller för ett stort antal finlandssvenskar, speciellt i södra Finland, att deras förfäder har kommit från andra länder i östersjöområdet, Balticum och Tyskland i första hand. Många har också sina rötter i St. Petersburg, dit en mängd hantverkare från bl.a. Tyskland flyttade för att bygga upp staden i början av 1700-talet (Allardt & Starck 1981:110.) När dessa personer senare bosatte sig i Finland antog de ofta det svenska språket. Detta hängde samman med Sveriges betydelse i östersjöområdet och med att landet som provins tillhörde Sverige, men en annan bidragande orsak var att de bosatte sig på områden med svenskspråkig majoritet och tjänstgjorde ofta som präster eller ämbetsmän. I en ställning som krävde skriftlig dokumentering var det nödvändigt att behärska svenska, eftersom alla handlingar avfattades på svenska. Svenskans ställning som det officiella språket upphörde inte heller år 1809, då Sverige förlorade Finland och landet blev ett autonomt storfurstendöme under ryska tsaren. Det var så sent som efter mitten av 1800-talet som finskan började få en accepterad ställning som officiellt språk och man småningom började använda språket vid sidan av svenska. Först då började man grunda finskspråkiga skolor och högre läroverk, dittills hade all utbildning försiggått på svenska.

Finlandssvenska

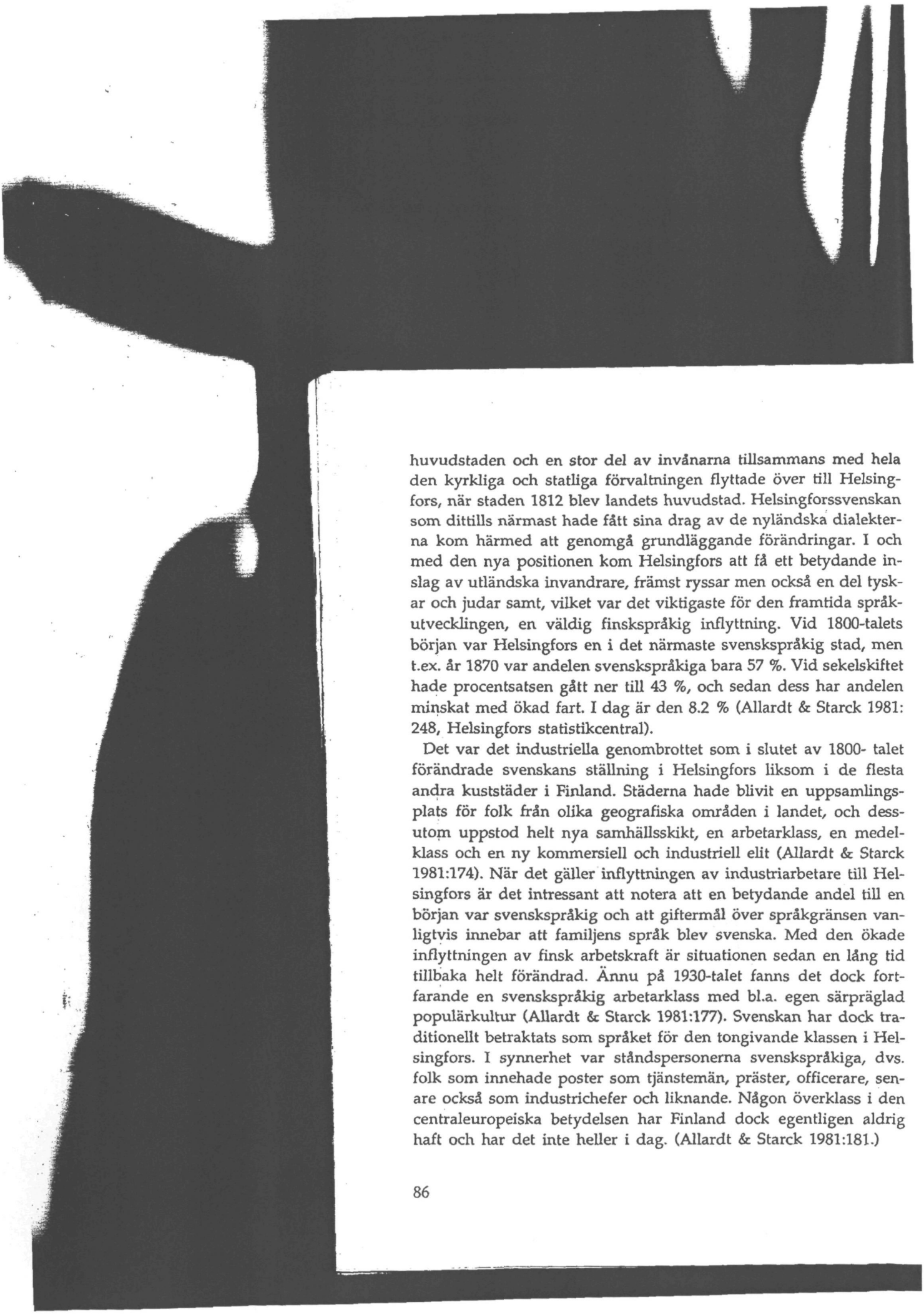
När det gäller den form av svenska som talas och skrivs i Finland måste man på samma sätt som i Sverige skilja mellan å ena sidan rikssprå̊k och å andra sidan dialekter. Det perifera läget i förhållande till Sverige har medfört att de finlandssvenska dialekterna är mer ålderdomliga såväl till morfologin och syntaxen som ordförrådet än i moderlandet. Ålderdomligheten beror dock i hög grad på hur livliga beröringarna med Sverige har varit och vilken roll högreståndS- och stadskulturen har spelat på området. De åländska

målen står t.ex rätt nära de uppländska och sörmländska dialekterna, och de har också många rikssprakdrag, eftersom kontakterna med Sverige har varit livliga på de flesta områden. När man sedan åker österut från Åbo, genom Åboland och Nyland, blir språket ålderdomligare och inflytandet från de rikssvenska målen allt mindre. När det gäller Österbotten som förefaller att vara rätt perifert, skulle man kunna anta att det rikssvenska inflytandet var som minst. Detta är dock inte fallet, utan kontakterna över Kvarken har alltid varit livliga. De österbottniska dialekterna kan därför uppvisa många gemensamma drag med t.ex. de västerbottniska dialekterna och rikssprakket. (Ahlbäck 1971:5f.)

Förutom dialekter finns det som redan nämnts också ett finlandssvenskt rikssprak, en regional variant att jämföra med andra regionala varianter av svenska, t.ex. skänska eller norrländska. Ett finlandssvenskt rikssprak började uppstå på 1700-talet i Åbo som då var huvudstaden i Finland, och eftersom Finland var en provins bland många andra fick språket i Åbo naturligtvis impulser från Sverige. Samtidigt påverkades det också av språket i det kringliggande Åboland. Staden var till övervägande del finskspråkig, men hade en stor svenskspråkig minoritet som bestod av tjänstefolk, hantverkare och andra småborgare samt köpmän och ståndspersoner. Ämbetsmännen och prästerna hade i många fall flyttat över från Sverige. (Ahlbäck 1971:18ff.)

Också om det talade rikssprakket i Finland hade vissa särdrag som härstammade från de finlandssvenska folkmålen, var det tydligen inte mer provinsiellt än svenskan i andra städer i Sverige under samma tid. Naturligtvis var det talade språket inte enhetligt utan socialt skiktat som alla stadsspråk, men de högre socialgruppernas språk lär inte ha skilt sig nämnvärt från språket i motsvarande kretsar i Stockholm. De lägre socialgruppernas språk var dock säkert mer lokalt förankrat. (Ahlbäck 1971:27ff.)

För en framställning som gäller språket i Helsingfors är en granskning av Åbospråket och ö h t uppkomsten av ett enhetligt rikssprak i Svensk-Finland väsentligt, eftersom Åbo är den gamla

huvudstaden och en stor del av invånarna tillsammans med hela den kyrkliga och statliga förvaltningen flyttade över till Helsingfors, när staden 1812 blev landets huvudstad. Helsingforssvenskan som dittills närmast hade fått sina drag av de nyländska dialekterna kom härmed att genomgå grundläggande förändringar. I och med den nya positionen kom Helsingfors att få ett betydande inslag av utländska invandrare, främst ryssar men också en del tyskar och judar samt, vilket var det viktigaste för den framtida språkutvecklingen, en väldig finskspråkig inflyttning. Vid 1800-talets början var Helsingfors en i det närmaste svenskspråkig stad, men t.ex. år 1870 var andelen svenskspråkiga bara 57 %. Vid sekelskiftet hade procentsatsen gått ner till 43 %, och sedan dess har andelen minskat med ökad fart. I dag är den 8.2 % (Allardt & Starck 1981: 248, Helsingfors statistikcentral).

Det var det industriella genombrottet som i slutet av 1800- talet förändrade svenskans ställning i Helsingfors liksom i de flesta andra kuststäder i Finland. Städerna hade blivit en uppsamlingsplats för folk från olika geografiska områden i landet, och dessutom uppstod helt nya samhällsskikt, en arbetarklass, en medelklass och en ny kommersiell och industriell elit (Allardt & Starck 1981:174). När det gäller inflyttningen av industriarbetare till Helsingfors är det intressant att notera att en betydande andel till en början var svenskspråkig och att giftermål över språkgränsen vanligtvis innebar att familjens språk blev svenska. Med den ökade inflyttningen av finsk arbetskraft är situationen sedan en lång tid tillbaka helt förändrad. Ännu på 1930-talet fanns det dock fortfarande en svenskspråkig arbetarklass med bl.a. egen särpräglad populärkultur (Allardt & Starck 1981:177). Svenskan har dock traditionellt betraktats som språket för den tongivande klassen i Helsingfors. I synnerhet var ståndspersonerna svenskspråkiga, dvs. folk som innehade poster som tjänstemän, präster, officerare, senare också som industrichefer och liknande. Någon överklass i den centraleuropeiska betydelsen har Finland dock egentligen aldrig haft och har det inte heller i dag. (Allardt & Starck 1981:181.)

Språklagstiftningen i Finland

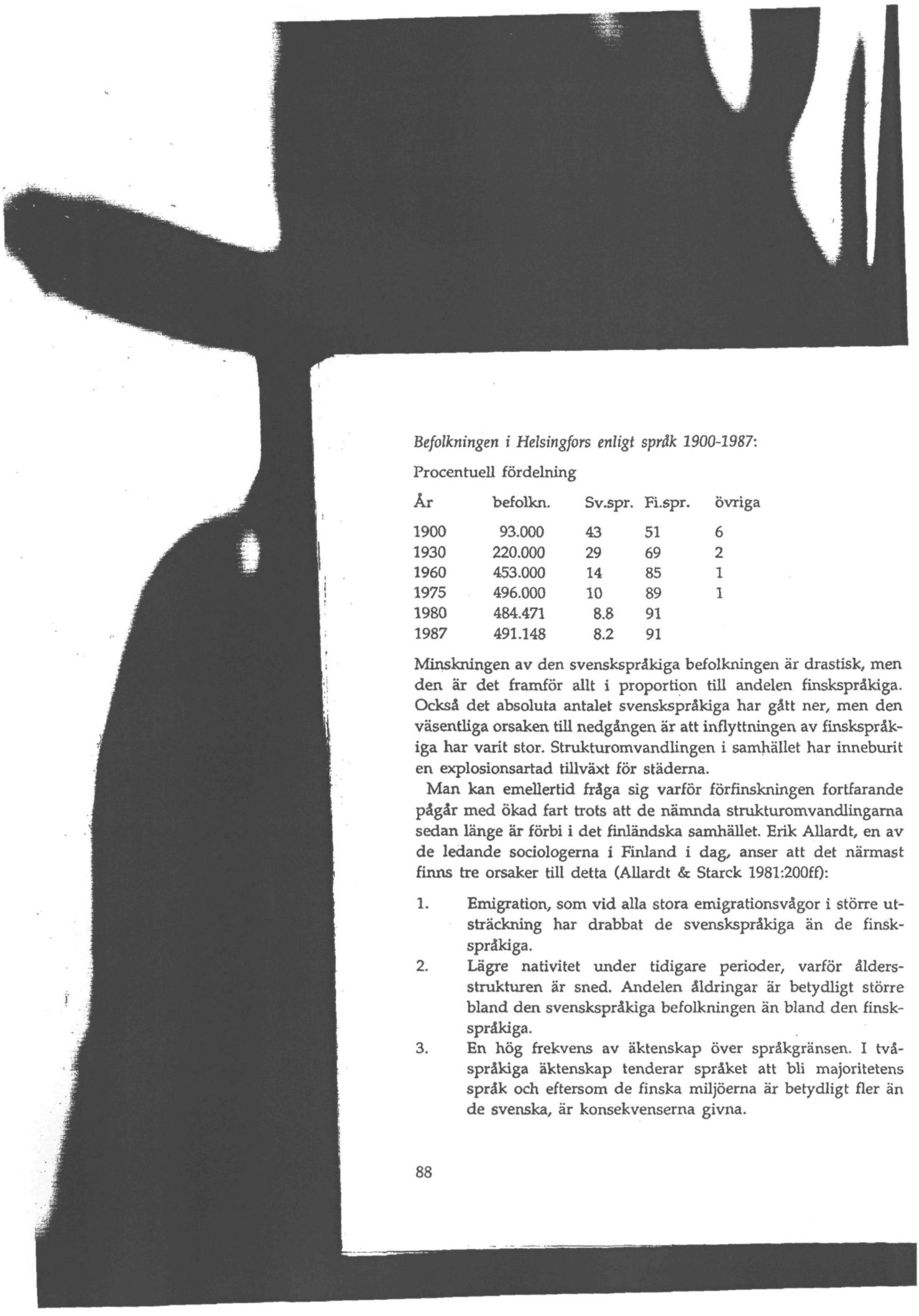
När Finland år 1917 blev självständigt diskuterade man livligt frågan, huruvida vissa områden i Finland genom lagstiftning skulle förbli svenskspråkiga. Efter hårda och långvariga överläggningar, speciellt i fråga om Åland, blev resultatet att kommunerna definieras som en- eller tvåspråkiga beroende på antalet finska och svenska invånare. När den språkliga minoriteten uppgår till minst 3000 personer eller 6 % av befolkningen definieras kommunen som tvåspråkig, och förhållandet regleras kontinuerligt. I regeringsformen för Finland ingår också paragrafer om svenskans status som det ena av landets två officiella språk. Enligt lagen har språken samma ställning och t.ex. utbildningen på modersmålet är tryggad. (Allardt & Starck 1981:130f.)

För Ålands vidkommande har i praktiken den territoriella principen tillämpats. Landskapet är enspråkigt svenskt och också i många andra avvseenden är lagstiftningen avvikande från den som gäller i övriga Finland, bl.a är området demilitariserat.

Helsingfors som språksamhälle i dag

Jag skall nu gå över till den språksociologiska situationen i dagens Helsingfors. Från tvåspråkighetssynpunkt har stora förändringar skett sedan början av detta århundrade, då svenskan åtnjöt en status av prestigespråk, åtminstone i de högre socialgrupperna. Bland arbetarna har de två språken egentligen aldrig varit behäftade med denna värdeladdning. I dag har båda språken samma status, eventuellt med undantag av åsikter hos vissa äldre personer i högre socialgrupper. I ungdomsgäng kan situationen rentav vara den motsatta, och man kan bli t.ex. mobbad för att man talar svenska.

Statistiskt sett är den procentuella minskningen av svenskspråkiga invånare betydande. Följande tabell innehåller några uppgifter om utvecklingen (Allardt & Starck 1981:248, Helsingfors statistikcentral):

Befolkningen i Helsingfors enligt språk 1900-1987:

Procentuell fördelning

År	befolkn.	Sv.spr.	Fi.spr.	övriga
1900	93.000	43	51	6
1930	220.000	29	69	2
1960	453.000	14	85	1
1975	496.000	10	89	1
1980	484.471	8.8	91	
1987	491.148	8.2	91	

Minskningen av den svenskspråkiga befolkningen är drastisk, men den är det framför allt i proportion till andelen finskspråkiga. Också det absoluta antalet svenskspråkiga har gått ner, men den väsentliga orsaken till nedgången är att inflyttningen av finskspråkiga har varit stor. Strukturomvandlingen i samhället har inneburit en explosionsartad tillväxt för städerna.

Man kan emellertid fråga sig varför förfinskningen fortfarande pågår med ökad fart trots att de nämnda strukturomvandlingarna sedan länge är förbi i det finländska samhället. Erik Allardt, en av de ledande sociologerna i Finland i dag, anser att det närmast finns tre orsaker till detta (Allardt & Starck 1981:200ff):

1. Emigration, som vid alla stora emigrationsvågor i större utsträckning har drabbat de svenskspråkiga än de finskspråkiga.
2. Lägre nativitet under tidigare perioder, varför åldersstrukturen är sned. Andelen åldringar är betydligt större bland den svenskspråkiga befolkningen än bland den finskspråkiga.
3. En hög frekvens av äktenskap över språkgränsen. I tvåspråkiga äktenskap tenderar språket att bli majoritetens språk och eftersom de finska miljöerna är betydligt fler än de svenska, är konsekvenserna givna.

När det gäller emigrationen har framför allt utvandringen till Sverige under 1960- och 1970-talet varit livlig. Man räknar med att 60.000-80.000 finlandssvenskar i dag är bosatta i Sverige.

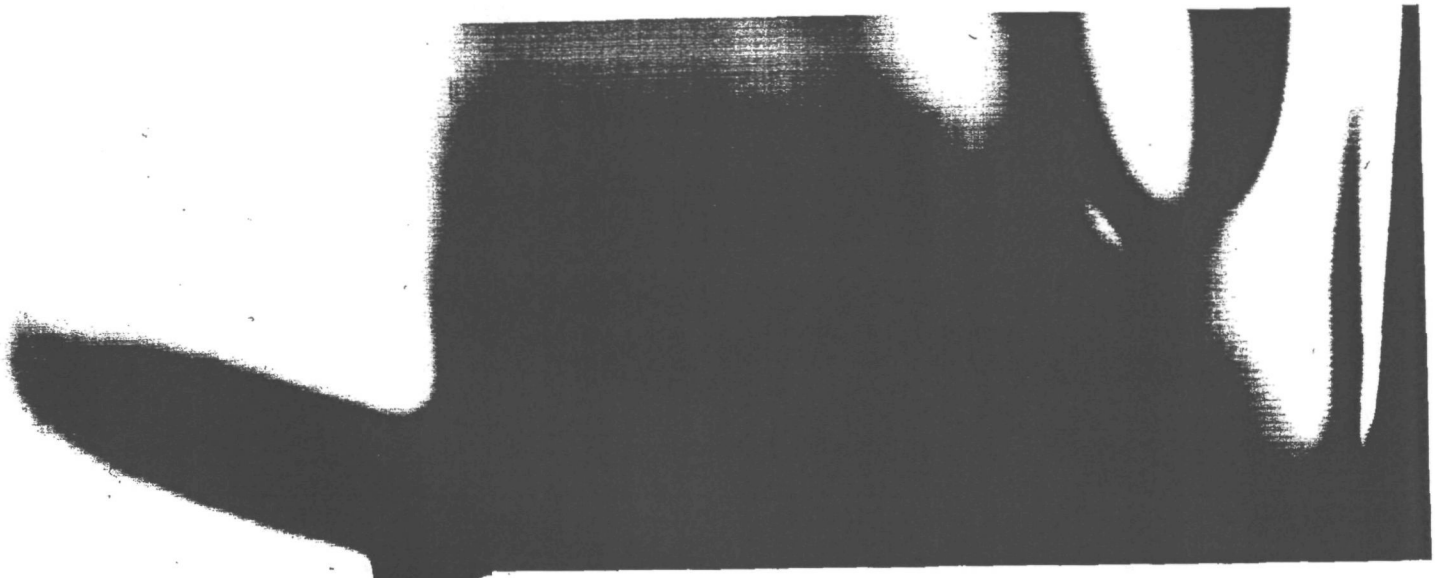
Den viktigaste faktorn vid förfinskningen torde dock vara den tredje punkten, de exogama äktenskapen. Finlandssvenskarna utgör ingen sluten minoritet, vilket bl.a betyder att de inte enbart gifter sig endogamt eller bara umgås inom den egna kretsen. Enligt en statistik från 1970-talet gifter sig rentav ca 63 % av de svenskspråkiga i Helsingfors exogamt, och ser man på fördelningen mellan könen, är trenden ännu kraftigare bland männen än bland kvinnorna. Följden av detta är att familjen mycket lätt antar majoritetens språk. I närmare hälften av familjerna övergår man så gott som helt till finska som hemspråk, och också som huvudspråk bibehålls svenskan bara i ca 20 % av fallen. Samtidigt betyder detta att barnen ofta kommer att gå i finsk skola. En statistik över andelen svenskspråkiga som gift sig exogamt i Helsingfors visar följande (Allardt & Starck 1981:282):

Andelen svenskspråkiga som gift sig exogamt i Helsingfors

1926-1976

År	Män	Kvinnor	Sammanlagt
1926	26.3	11.6	14.5
1951	45.6	38.4	42.2
1965	65.5	53.3	60.3
1976	68.3	55.2	62.9

En förutsättning för den höga frekvensen av exogama äktenskap är naturligtvis tvåspråkighet. Det är inte heller någon överdrift att säga att helsingforssvenskarna i dag är tvåspråkiga. Alla talar och skriver kanske inte detta språk perfekt, men de klarar sig väl i de flesta sammanhang. Om den finska majoriteten gäller däremot inte detsamma. Enligt en undersökning från 1987 (Sandlund 1988:44) anser betydligt mindre än hälften av helsingforsregionens finsk-

språkiga befolkning att de behärskar svenska någorlunda bra. Situationen är typisk för en minoritet, och för Helsingfors vidkommande är den bara något över ett hundra år gammal. Det bör dock påpekas att den individuella tvåspråkigheten är betydligt mindre på landsbygden inom båda språkgrupperna.

Trots att de exogama äktenskapen är högfrekventa kan man hos den finlandssvenska befolkningen se en kraftig strävan att bevara och skapa enspråkiga organisationer. Det finns t.ex. ett svenskt politiskt parti som rekryterar sina väljare över klass- och yrkesgränserna. Den viktigaste enspråkiga institutionen är skolan, och dessutom finns det svenskspråkiga högskolor och många andra svenska utbildningsmöjligheter. Inom kyrkan är församlingarna enspråkiga, försvarsmakten har en svenskspråkig garnison, det finns svenska tidningar, teatrar och förlag, och radion och TV:n har separata svenskspråkiga redaktioner. Vad som däremot är språkligt integrerat är fackföreningsrörelsen och många områden inom näringslivet. Inom den ekonomiska sektorn spelar den etniska solidariteten m.a.o numera en mindre roll. (Broo 1978:75f.)

Iakttagelser av språkbruket i Helsingfors

Jag har uppehållit mig rätt länge vid beskrivnigen av svenskans ställning i Finland och Helsingfors, eftersom jag tror att bakgrunden är väsentlig för att man skall förstå den form svenskan har i staden. Finskans inflytande är starkt - i dag säkerligen starkare än någonsin tidigare - varför det med stor säkerhet är den viktigaste orsaken till de lokala särdragen i språket. Även om förhållandet inte har undersökts tror jag att svenskan i Finland just i Helsingfors är mest utsatt för påverkan från finskan.

Det finska inflytandet kan omedelbarast ses i lexikalisk och syntaktisk interferens samt kodbyte och lån, dvs. i användningen av finska i en för övrigt svenskspråkig diskurs. Interferensen är ofta systematisk, en hel verbkategori kan ha övergått till att anta bestämningar enligt det finska mönstret. Ett typiskt exempel är treställiga verb med rumsadverbial som *sätta, ställa, lägga* eller *place-*

ra. I svenskan anger rumsadverbialen befintlighet, medan de i finskan anger riktning. Vanliga uttryck i det talade språket är sålunda konstruktioner som *Sätt hit din väska* eller *Vart har jag lagt mina glasögon?* Ett annat syntaktiskt fenomen är att ordföljden rättar sig efter det finska mönstret. Variationsmöjligheterna är betydligt fler i finskan, och t.ex. adverbialen placeras ofta som i finskan. På det lexikala planet finner man inte sällan översättningslån som har formen av prepositionsfraser och sammansättningar som inte hör till det svenska systemet.

Den språkliga nivå, där interferensen tydligen är mycket stark, är den pragmatiska. Det förefaller som om finlandssvenskan och finskan i många avseenden skulle gå hand i hand när det t.ex. gäller bruket av modalitetsmarkörer, medan svenskan i Sverige följer ett annat mönster. Jag avser bruket av modala hjälpverb, modala adverb, diskurspartiklar av olika slag och t.o.m. bruket av vissa satstyper. Att så är fallet är inte förvånande, eftersom de kommunikativa strategierna helst bör vara gemensamma inom en talgemenskap oberoende av om denna är enspråkig eller flerspråkig. Som exempel torde kunna fungera den redan anförda satsen *Sätt hit din väska* som antagligen låter främmande i Sverige. Naturligare och framför allt hövligare torde det vara att i stället för imperativ använda en påståendesats med modalt hjälpverb och konstruera yttrandet t.ex. så här: *Du kan ställa din väska här om du vill*. Någon större undersökning kan jag tills vidare inte stöda mina antaganden på, men det förefaller som om här fanns ett väsentligt forskningsfält för den kontrastiva lingvistiken i Finland.

Mer påfallande än interferens är dock den kodblandning som man i de flesta informella sammanhang kan få uppleva i Helsingfors. Det vanligaste är att enstaka finska ord tas in, men också direkt kodbyte förekommer. Jag vill dock framhålla att kodblandningen berör det talade språket och att man i skrift bara sporadiskt påträffar finska ord och uttryck och då inom citationstecken.

Av någon anledning har språkblandningen i Helsingfors inte hittills varit föremål för någon mer omfattande lingvistisk be-

skrivning. Institutionen för nordiska språk vid Helsingfors universitet har under det senaste året börjat kartlägga läget, och det är min avsikt att i det följande redovisa några preliminära resultat. Projektet har i hög grad fått impulser av motsvarande undersökningar som gjorts av amerikanen Shana Poplack, t.ex. bland puertoricanerna i New York City och bland den franskspråkiga befolkningen i Canada. Poplacks undersökningar visar att mönstren för språkblandning varierar beroende på de aktuella språken och tydligen också på vilken status språken åtnjuter i de lokala samhällena. Enligt Poplack kan man vänta sig kodbyte, då de två språken typologiskt sett ligger nära varandra, medan typologiskt olika språk vanligtvis bara tar in enstaka ord och fraser från varandra. Troligen hänger detta samman med att två mycket olika syntaktiska system svårligen låter sig fogas till varandra. Poplack visar hur puertoricanerna i New York växlar smidigt mellan spanska och engelska och hur de i själva verket har utvecklat en tvåspråkig kod som sitt umgängesspråk. De engelska och spanska sekvenserna ingår i varandra utan pauser eller signaler för kodbyte och bildar en väl fungerande helhet (Poplack & al. 1987:37). Som jämförelsematerial har Poplack också studerat kodblandningen mellan engelska och tamil i Indien och mellan engelska och finska i Canada, dvs. mellan språk som typologiskt sett ligger långt ifrån varandra. Kännetecknande för dessa språkblandningar är att det är enstaka ord det rör sig om och att direkt kodbyte är mera sällsynt. Om Poplacks antaganden är riktiga, kan man vänta sig att kodblandningen i Helsingfors närmast tar sig uttryck i lån. De resultat som hittills föreligger bekräftar också att så är fallet. Kodbyte förekommer, men lån är ojämförligt mer frekventa. Det bör dock påpekas att Poplacks resultat från undersökningen av språkblandningen mellan franska och engelska i Canada inte ger stöd åt hypotesen I det franskspråkiga Canada är den dominerande typen inte kodbyte utan lån, trots att språken är lika nära besläktade med varandra som spanskan och engelskan i New York. Poplack inför därför en språksociologisk dimension i beskrivningen och tolkar

undantaget så att den status som språken åtnjuter i samhället spelar en roll för typen av språkblandning. (Poplack 1984.)

I det följande kommer jag att vid analysen av kodblandning följa Poplacks indelning av beläggen i dels kodbyte (*code-switching*) och dels lån (*lexical borrowing*). (Se t.ex. Poplack & al. 1987:52, Poplack & al. 1988:52.) Kodbyte kan ske mellan satser eller meningar, intersententiellt, men en övergång till ett annat språk kan också förekomma intrasententiellt, inom en sats. Då bytet gäller ett enstaka ord eller en fast ordkombination skiljer Poplack mellan kodbyte och lån. Kriteriet är då främst huruvida ordet eller sekvensen följer det långivande eller låntagande språkets morfologiska och syntaktiska struktur. Helt entydigt är detta kriterium dock inte, eftersom t.ex. grundformen hos ett ord kan vara gångbar i båda språken.

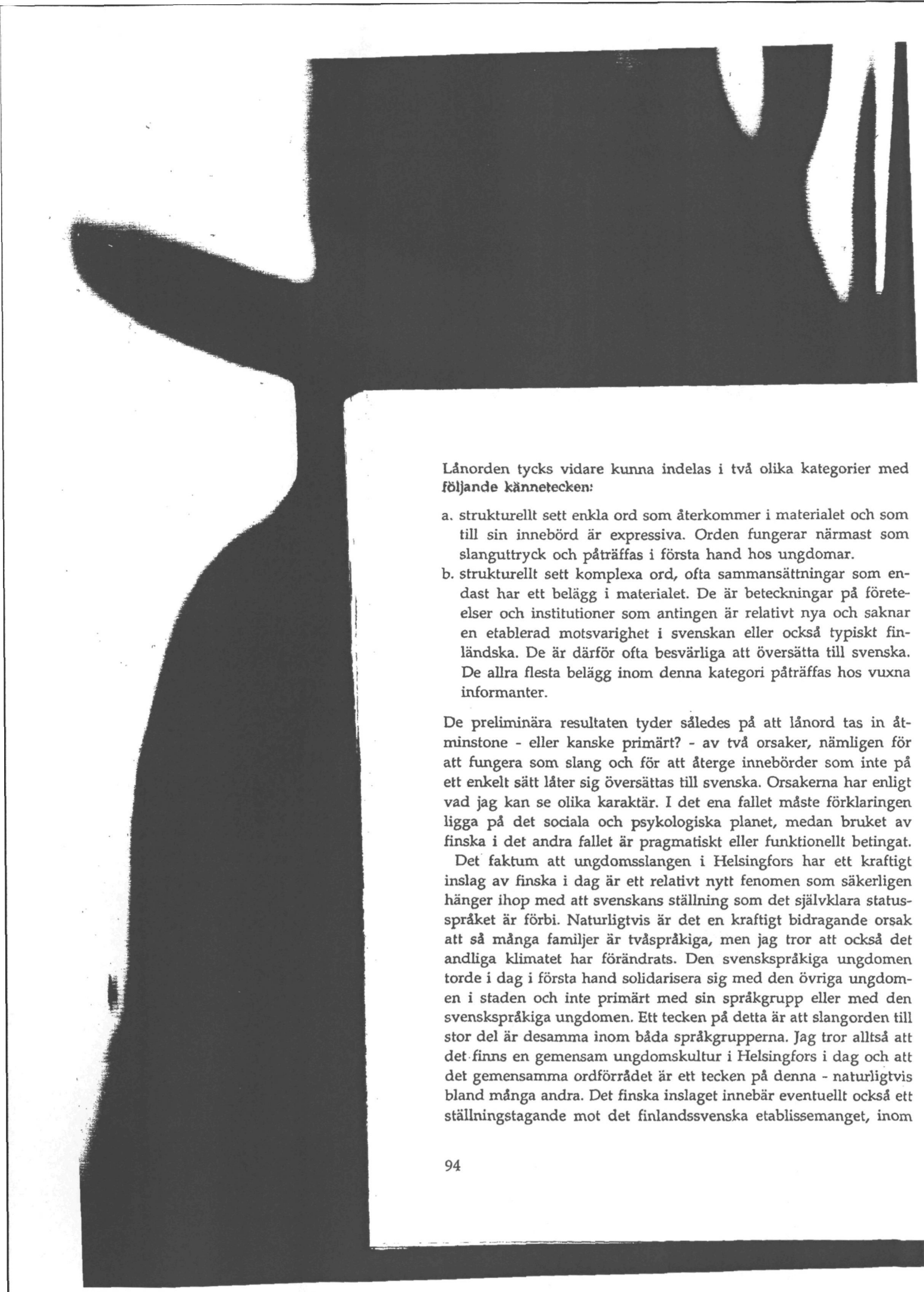
Ett typiskt exempel på intersententiellt kodbyte föreligger i exempel (1a), medan det finska elementet i exempel (1b) klassificeras som lån. Orsaken är den morfologiska anpassningen av ordet *nolo* 'pinsam' till det svenska systemet.

(1a) så de e domarn som bestämmer, *ja sille ei voi mitään*
de e så 'och det kan man ingenting åt'

(1b) så de e lite *nolot* på någa sätt
'pinsamt'

Det empiriska material som min framställning bygger på utgörs av inspelningar som studenter har gjort i mycket informella talsituationer. Tillsvidare föreligger ett material med ca 400 belägg på kodblandning, en relativt liten korpus alltså, men å andra sidan är tendensen i den helt klar. Resultatet motsvarar också den uppfattning som är allmänt rådande bland talarna själva. Situationen är i stort följande:

1. Lexikala lån, bestående av enstaka ord eller fasta idom är den viktigaste typen av kodblandning.
2. Kodbyte förekommer men utgör endast ca 6 % av fallen. Det förefaller också som om kodbyte speciellt ofta användes för att återge direkta citat.

Lånorden tycks vidare kunna indelas i två olika kategorier med följande kännetecken:

a. strukturellt sett enkla ord som återkommer i materialet och som till sin innebörd är expressiva. Orden fungerar närmast som slanguttryck och påträffas i första hand hos ungdomar.
b. strukturellt sett komplexa ord, ofta sammansättningar som endast har ett belägg i materialet. De är beteckningar på företeelser och institutioner som antingen är relativt nya och saknar en etablerad motsvarighet i svenskan eller också typiskt finländska. De är därför ofta besvärliga att översätta till svenska. De allra flesta belägg inom denna kategori påträffas hos vuxna informanter.

De preliminära resultaten tyder således på att lånord tas in åtminstone - eller kanske primärt? - av två orsaker, nämligen för att fungera som slang och för att återge innebörder som inte på ett enkelt sätt låter sig översättas till svenska. Orsakerna har enligt vad jag kan se olika karaktär. I det ena fallet måste förklaringen ligga på det sociala och psykologiska planet, medan bruket av finska i det andra fallet är pragmatiskt eller funktionellt betingat.

Det faktum att ungdomsslangen i Helsingfors har ett kraftigt inslag av finska i dag är ett relativt nytt fenomen som säkerligen hänger ihop med att svenskans ställning som det självklara statusspråket är förbi. Naturligtvis är det en kraftigt bidragande orsak att så många familjer är tvåspråkiga, men jag tror att också det andliga klimatet har förändrats. Den svenskspråkiga ungdomen torde i dag i första hand solidarisera sig med den övriga ungdomen i staden och inte primärt med sin språkgrupp eller med den svenskspråkiga ungdomen. Ett tecken på detta är att slangorden till stor del är desamma inom båda språkgrupperna. Jag tror alltså att det finns en gemensam ungdomskultur i Helsingfors i dag och att det gemensamma ordförrådet är ett tecken på denna - naturligtvis bland många andra. Det finska inslaget innebär eventuellt också ett ställningstagande mot det finlandssvenska etablissemanget, inom

vilket finskan traditionellt inte har ansetts som salongsfähigt.

Också den andra typen av finska lån måste anses reflektera en liberalare inställning till finskan, dvs. någon strävan att hålla svenskan "ren" är inte särskilt påtaglig. Orden inom den andra kategorin representerar dock en annan sektor än de finska lånorden bland ungdomen, de ligger utanför den personliga sfären och hör oftast till byråkratin eller arbetslivet. Det är med andra ord områden där finskan är dominerande, och det är sannolikt att talarna oftast använder orden i ett finskt sammanhang. Man kunde rentav påstå att finskan här fyller en lucka i det svenska ordförrådet, eftersom en översättning inte alltid skulle innebära någon exakt återgivning av innehållet, framför allt kanske inte stilistiskt eller pragmatiskt sett.

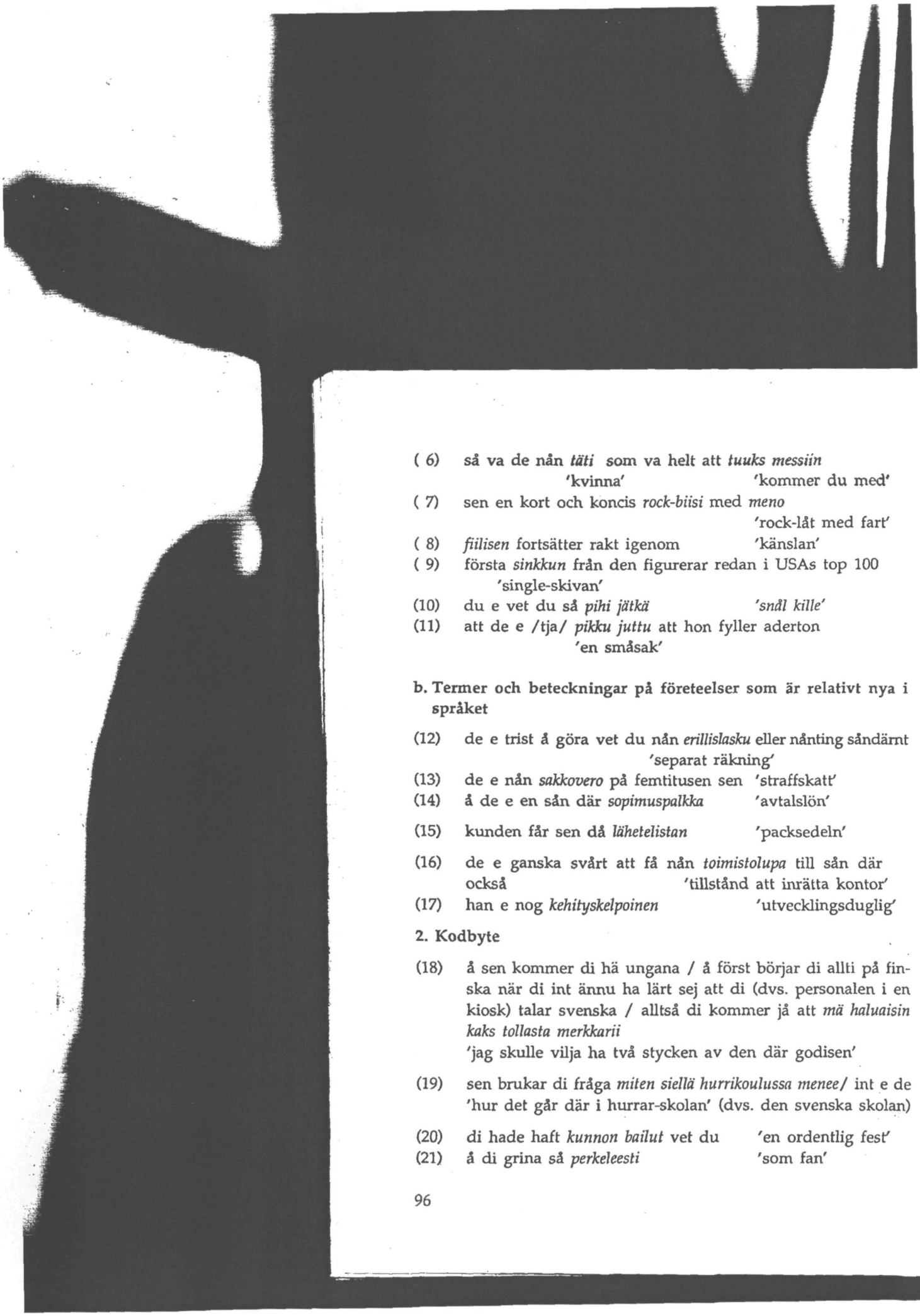
Det direkta kodbytet har jag, som det har framgått, lämnat åt sidan. Kodbytet utgör bara en obetydande del inom språkblandningen och påträffas inte alls hos samtliga informanter, medan så gott som alla talare har belägg på lån. Enligt min bedömning har kodbytet främst funktionen att ge färg och autenticitet åt framställningen, t.ex. vid återgivningen av direkta citat. Också i övrigt tycks man byta kod för att uppnå en stilistisk effekt; tydligen upplevs ett uttryck på finska i vissa sammanhang som mustigare och mer slående. Det är t.ex. typiskt att en finsk sekvens innehåller en svordom eller något annat kraftuttryck.

Jag skall nedan ge exempel på de olika typerna av kodblandning som jag ovan har diskuterat.

1. Lånord och fasta ordkombinationer

a. Slang och expressiva ord

(1)	Masa e inte så lite *ovela*	'listig, skicklig'
(2)	Duva e *makee*	'smart'
(3)	ja va int så *paha*	'illa däran, berusad'
(4)	förstås förstås /man *kestär* ju/	'står ut med dem'
(5)	ja satt å *jutta* me honom	'pratade'

(6) så va de nån *täti* som va helt att *tuuks messiin*
'kvinna' 'kommer du med'
(7) sen en kort och koncis *rock-biisi* med *meno*
'rock-låt med fart'
(8) *fiilisen* fortsätter rakt igenom 'känslan'
(9) första *sinkkun* från den figurerar redan i USAs top 100
'single-skivan'
(10) du e vet du så *pihi jätkä* *'snål kille'*
(11) att de e /tja/ *pikku juttu* att hon fyller aderton
'en småsak'

b. Termer och beteckningar på företeelser som är relativt nya i språket

(12) de e trist å göra vet du nån *erillislasku* eller nånting sådärnt
'separat räkning'
(13) de e nån *sakkovero* på femtitusen sen 'straffskatt'
(14) å de e en sån där *sopimuspalkka* 'avtalslön'
(15) kunden får sen då *lähetelistan* 'packsedeln'
(16) de e ganska svårt att få nån *toimistolupa* till sån där också 'tillstånd att inrätta kontor'
(17) han e nog *kehityskelpoinen* 'utvecklingsduglig'

2. Kodbyte

(18) å sen kommer di hä ungana / å först börjar di allti på finska när di int ännu ha lärt sej att di (dvs. personalen i en kiosk) talar svenska / alltså di kommer jå att *mä haluaisin kaks tollasta merkkarii*
'jag skulle vilja ha två stycken av den där godisen'
(19) sen brukar di fråga *miten siellä hurrikoulussa menee*/ int e de 'hur det går där i hurrar-skolan' (dvs. den svenska skolan)
(20) di hade haft *kunnon bailut* vet du 'en ordentlig fest'
(21) å di grina så *perkeleesti* 'som fan'

Jag skall i detta sammanhang bara kort kommentera exemplen. Även om beläggen ovan är få kan man notera att lånen i grupp (1a) hör till klassen innehållsord, det rör sig företrädesvis om substantiv, adjektiv och verb. Man finner dem ofta i den rematiska delen av satsen och t.ex. adjektiven står ofta som predikatsfyllnader. Morfologiskt är orden integrerade i det svenska systemet, vilket bl.a kan ses i exemplen (4), (5), (8) och (9).

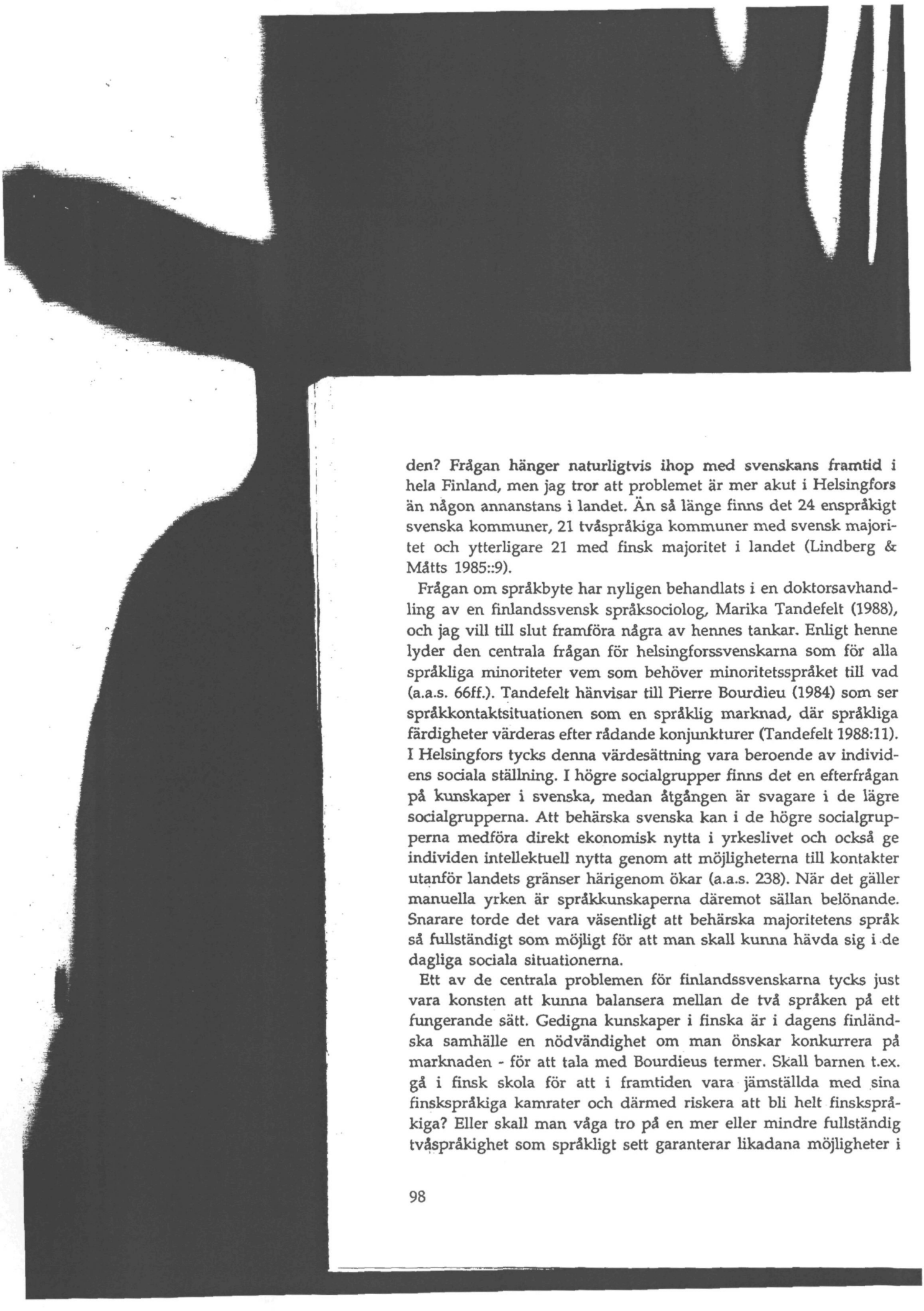
Exemplen (7), (8) och (9) avviker från de övriga såtillvida att orden har engelskt ursprung. Formen visar dock att de har kommit in i svenskan via finskan. Ordet (*rock-*) *biisi* härstammar från eng. *piece*, *fiilis* från eng. *feeling*, och *sinkku* från eng. *single*, dvs. en typ av grammofonskiva (Karttunen 1980). Orden har först upptagits i den finska slangen och formats efter finskt mönster, och därefter kommit in i den finlandssvenska slangen.

Lånorden i kategori (1b) är av en annan karaktär än i (1a), både vad innehållet och formen beträffar. I grammatiskt hänseende sker inkorporeringen dock efter samma mönster i båda grupperna. Medan i synnerhet adjektiven är frekventa i grupp (1a), dominerar substantiven i grupp (1b). Det är bekvämt för talaren att ta till de finska termerna och samtidigt undviker han missförstånd som kunde uppstå via en icke-adekvat översättning.

Exemplen på kodbyte i kategori (2) slutligen illustrerar hur direkta citat kan anges på originalspråket, (18) och (19), hur en fest beskrivs på finska (20) och hur en svordom på ett typiskt sätt kan vara finsk i ett för övrigt svenskt sammanhang (21). Kodbytet kan sträcka sig över en eller flera satser som i (18) och (19), gälla bara en enkel fras som i (20) eller ett enstaka ord som i (21). Klassificeringen av de två sista beläggen som kodbyte beror på att sekvenserna morfologiskt sett inte har inkorporerats i svenskan.

Slutord

Den process av förfinskning som med ökad fart pågår i Helsingfors leder ofrånkomligt till frågan om svenska språkets framtid i staden. Kan utveckligen stoppas och finns det en vilja att stoppa

den? Frågan hänger naturligtvis ihop med svenskans framtid i hela Finland, men jag tror att problemet är mer akut i Helsingfors än någon annanstans i landet. Än så länge finns det 24 enspråkigt svenska kommuner, 21 tvåspråkiga kommuner med svensk majoritet och ytterligare 21 med finsk majoritet i landet (Lindberg & Måtts 1985::9).

Frågan om språkbyte har nyligen behandlats i en doktorsavhandling av en finlandssvensk språksociolog, Marika Tandefelt (1988), och jag vill till slut framföra några av hennes tankar. Enligt henne lyder den centrala frågan för helsingforssvenskarna som för alla språkliga minoriteter vem som behöver minoritetsspråket till vad (a.a.s. 66ff.). Tandefelt hänvisar till Pierre Bourdieu (1984) som ser språkkontaktsituationen som en språklig marknad, där språkliga färdigheter värderas efter rådande konjunkturer (Tandefelt 1988:11). I Helsingfors tycks denna värdesättning vara beroende av individens sociala ställning. I högre socialgrupper finns det en efterfrågan på kunskaper i svenska, medan åtgången är svagare i de lägre socialgrupperna. Att behärska svenska kan i de högre socialgrupperna medföra direkt ekonomisk nytta i yrkeslivet och också ge individen intellektuell nytta genom att möjligheterna till kontakter utanför landets gränser härigenom ökar (a.a.s. 238). När det gäller manuella yrken är språkkunskaperna däremot sällan belönande. Snarare torde det vara väsentligt att behärska majoritetens språk så fullständigt som möjligt för att man skall kunna hävda sig i de dagliga sociala situationerna.

Ett av de centrala problemen för finlandssvenskarna tycks just vara konsten att kunna balansera mellan de två språken på ett fungerande sätt. Gedigna kunskaper i finska är i dagens finländska samhälle en nödvändighet om man önskar konkurrera på marknaden - för att tala med Bourdieus termer. Skall barnen t.ex. gå i finsk skola för att i framtiden vara jämställda med sina finskspråkiga kamrater och därmed riskera att bli helt finskspråkiga? Eller skall man våga tro på en mer eller mindre fullständig tvåspråkighet som språkligt sett garanterar likadana möjligheter i

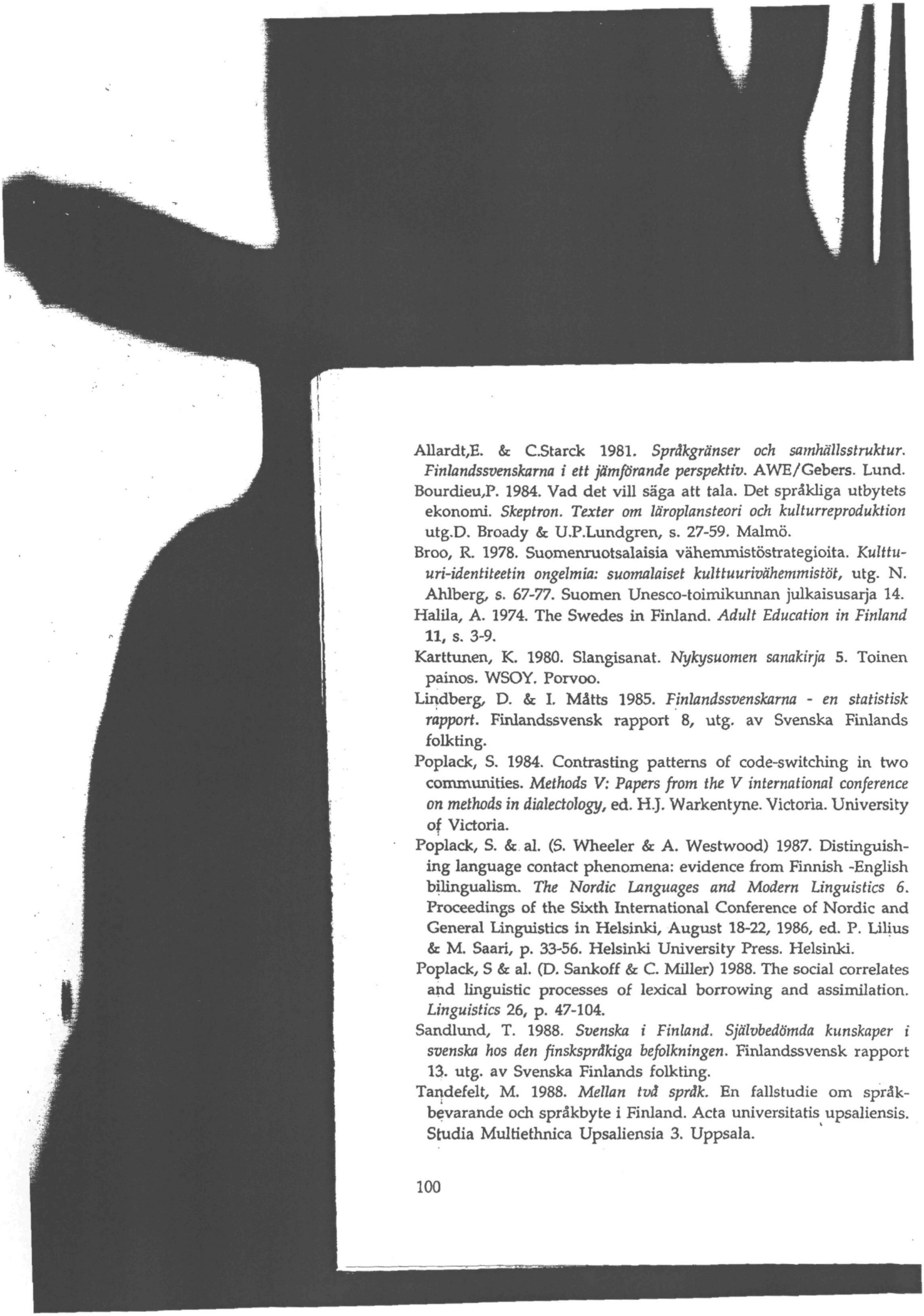
samhället?

Situationen är redan nu diglossisk i rätt hög grad, vilket innebär att användningen av svenska och finska i stor utsträckning är funktionellt differentierad. Enligt en undersökning från slutet av 1970-talet används svenskan mest som skolspråk och hemspråk i Helsingfors, medan finskan mer och mer tar över när det gäller språket på arbetsplatsen, inom fritidssysselsättningar, i samband med uppköp, ärenden på banker, försäkringsbolag och liknande. Stora individuella skillnader förekommer både med hänsyn till ålder och socialgrupp, men tendensen är entydig (Allardt & Starck 1981:152).

Det är meningslöst för mig att här försöka komma med prognoser om framtiden. Klart torde dock vara att de närmaste decennierna i språkvetenskapligt hänseende kommer att erbjuda rika möjligheter till studier av språkkontakt. Det finns också tecken på en ny medvetenhet bland föräldrar till småbarn i fråga om den språkliga miljö där barnen växer upp. Många svenskspråkiga föräldrar har insett det problematiska med den finskdominerade miljö som Helsingfors med omnejd erbjuder och flyttat ut till mer svenska samhällen. En västnyländsk stad som Ekenäs, där den svenskspråkiga befolkningen utgör drygt åttio procent av invånarna, är ett typiskt exempel på detta. Man kan emellertid se att trenden närmast berör de högre socialgrupperna - det är m.a.o. ytterligare ett exempel på att svenskan i tvåspråkiga samhällen i tilltagande grad håller på att bli ett medelklassfenomen så som Allardt & Starck (1981:182ff) har påpekat.

Referenser

Ahlbäck, O. 1971. *Svenskan i Finland.* Andra upplagan. Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 15. Läromedelsförlagen. Stockholm.

Allardt,E. & C.Starck 1981. *Språkgränser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv.* AWE/Gebers. Lund.

Bourdieu,P. 1984. Vad det vill säga att tala. Det språkliga utbytets ekonomi. *Skeptron. Texter om läroplansteori och kulturreproduktion* utg.D. Broady & U.P.Lundgren, s. 27-59. Malmö.

Broo, R. 1978. Suomenruotsalaisia vähemmistöstrategioita. *Kulttuuri-identiteetin ongelmia: suomalaiset kulttuurivähemmistöt,* utg. N. Ahlberg, s. 67-77. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisusarja 14.

Halila, A. 1974. The Swedes in Finland. *Adult Education in Finland* 11, s. 3-9.

Karttunen, K. 1980. Slangisanat. *Nykysuomen sanakirja* 5. Toinen painos. WSOY. Porvoo.

Lindberg, D. & I. Måtts 1985. *Finlandssvenskarna - en statistisk rapport.* Finlandssvensk rapport 8, utg. av Svenska Finlands folkting.

Poplack, S. 1984. Contrasting patterns of code-switching in two communities. *Methods V: Papers from the V international conference on methods in dialectology,* ed. H.J. Warkentyne. Victoria. University of Victoria.

Poplack, S. & al. (S. Wheeler & A. Westwood) 1987. Distinguishing language contact phenomena: evidence from Finnish -English bilingualism. *The Nordic Languages and Modern Linguistics 6.* Proceedings of the Sixth International Conference of Nordic and General Linguistics in Helsinki, August 18-22, 1986, ed. P. Lilius & M. Saari, p. 33-56. Helsinki University Press. Helsinki.

Poplack, S & al. (D. Sankoff & C. Miller) 1988. The social correlates and linguistic processes of lexical borrowing and assimilation. *Linguistics* 26, p. 47-104.

Sandlund, T. 1988. *Svenska i Finland. Självbedömda kunskaper i svenska hos den finskspråkiga befolkningen.* Finlandssvensk rapport 13. utg. av Svenska Finlands folkting.

Tandefelt, M. 1988. *Mellan två språk.* En fallstudie om språkbevarande och språkbyte i Finland. Acta universitatis upsaliensis. Studia Multiethnica Upsaliensia 3. Uppsala.